

TİCARİ KÜRESELLEŞMENİN SON HEDEFİ SU PAZARI

Kudret ULUSOY (*)

Dünya nüfusunun hızlı artışına karşılık, yerkürede bulunan su miktarı sabit kalmaktadır. Bu nedenle önümüzdeki yüzyılın en büyük sorunlarından birisi, yoksullukla birlikte su sorunu olacaktır. Ayrıca, Dünya nüfusuyla birlikte, enerji maliyetlerinin de hızla artışı, su sorununa daha da yaşamsal bir boyut kazandırmaktadır.

20. YY'da dünya nüfusu 3 kat artmışken, su kullanımı 7 kat artmıştır. Bu artışın nedeni, sosyo-ekonomik kalkınmaya bağlı yaşam tarzındaki değişiklikler olup, söz konusu değişiklikler bu güne kadar görülmemiş oranda su ihtiyacını arttırmıştır. Eğer su kullanımındaki alışkanlıklar yeteri kadar incelenip denetim altına alınmazsa, 21. YY ortalarında dünya nüfusunun yarısı kronik su sıkıntısıyla karşı karşıya kalacak ve su karneye bağlanacaktır. Nitekim, halen Filistin ve dünyanın bazı bölgelerinde, su haftada birkaç gün ve karne ile verilmektedir.

Son yıllarda, 17. YY'dan gelen sömürgecilik anlayışının devamı olan küreselleşme rüzgarı ile birlikte gündeme gelen özelleştirmenin kapsamına, bankacılık, enerji, telekom, madencilik, tarım ve hayvancılık derken, şimdi de insanlığın temel ve birincil ihtiyaç maddesi olan ve gerek yaşamsal, gerekse ekonomik açıdan giderek artan oranda değer kazanan suyun da alınması için çokuluslu şirketler tarafından sürekli kamuoyu oluşturulmaya çalışılmaktadır.

İnsan yaşamı için önemli ve gerçek ekonomik değer açısından da çok kıymetli hale gelen suyun; özelliği, potansiyeli ve ekonomik boyutu hakkında genel bir değerlendirme yaptıktan sonra, su üzerinde; gerek dünyada, gerekse ülkemizde oynanan oyunları, ulusal sorumluluğumuz açısından ortaya koymakta yarar görmekteyiz.

Deniz, göl ve nehir sularının buharlaşması; su buharını, su buharının yoğunlaşması; bulutları, bulutların da tekrar, yağmur, dolu ve kar biçiminde yer yüzüne düşmesiyle su meydana gelir.

Yağmur ve kar suları ya nehir ve ırmaklarda (sel

suları) toplanır, ya da yeraltı sularını (kaynakları) oluşturur. Yeraltı suları kayalar üzerine etki ederek bunların çözünebilen bileşenlerini çözer ve mineraller bakımından zenginleşir. Bu suların bileşiminde özellikle kalsiyum iyonları bulunur. Çözünmüş olarak bulunan tuz oranlarına göre, bu sulara yumuşak sular denir. Tuz oranı litre başına 0.6 gr.dan az olan sular yumuşak su sayılır.

Suyun buharlaşması, yağışları ve akışı, zaman zaman da süblimleşmeyi (durgunluk) kapsayan genel çevrimi, suyun bilançosunu oluşturur.

Deniz yüzeyinden yağışlarla düşen miktardan daha fazla su buharlaşır. Kıtalarda ise tam tersi buharlaşmadan fazla yağış olur. Aradaki farka eş değer miktardaki su ise, ırmaklar vasıtası ile denize döner. Böylece doğadaki denge sağlanmış olur. Su yenilenebilen bir kaynaktır. Okyanuslardan buharlaşır, yağmur biçiminde yer yüzüne düşer, akarsular aracılığı ile de tekrar okyanusa döner, bir kısmı da yer altına süzülür.

Diğer taraftan, erişkin bir insan vücut ağırlığının yaklaşık % 70'i sudur. Su çeşitli dokularda değişik oranlarda bulunur. Örneğin, iskeletteki oran % 10 iken, tükürük ve terde %99,5'u bulur.

Su vücut sıcaklığının ayarlanmasında önemli bir rol oynar. İnsan vücudundan yaklaşık 1,200 ml. su idrar, 300 ml. su da deri yoluyla dışarı atılır.

Suyun özelliği ve yaşamsal önemine böylece değindikten sonra, dünyadaki su potansiyeline de kısaca değinmekte yarar vardır.

Dünyada yaklaşık 1.360 milyon km³ su bulunmakta; her yıl kullanılabilen hacmi itibarı ile de, dünyadaki bütün maden cevherleri üretiminden 375 kat daha fazla miktardadır.

Yer yüzündeki suyun aşağı yukarı tamamına yakın kısmı, (%95,5'i) tuzlu sudur. Ya da buzul takkeleriyle (%2,2) buzulların içindedir. Dolayısıyla, dünyadaki kullanılabilir suyun miktarı ancak (%2,3) civarındadır. Bu suyun tamamı da toprakta ve toprak altında bulunmaktadır.

Yani, 13.000 km³ 'ü göl ve bataklıklarda, 13.000-15.000

(*) Devlet Denetim Elemanları Derneği
Genel Sekreteri

km³'ü atmosferde, 4.000 km³'ü de toprak altındadır. Yılda 100.000 km³ su, ırmaklar aracılığı ile kıtalardan okyanuslara doğru akmaktadır.

Tatlı su büyük ölçüde yağış oranına bağlı olması nedeniyle, yer yüzünde son derece eşitsiz bir şekilde dağılmıştır. Tatlı suyun en bol olduğu kıta Asya'dır. Onu sırasıyla, Güney Amerika, Afrika, Kuzey Amerika, Avrupa ve Avustralya izler.

Dünyadaki toplam 14.000 km³ tatlı suyun 4.000'er km³'ü, Asya ve Güney Amerika'dadır. 2.400 km³'ü Kuzey Amerika'da, 1.300 km³'ü Avrupa'da, 1.000 km³'ü Afrika'da ve 500 km³'ü Avustralya'da bulunmaktadır.

Kişi başına düşen tatlı suyun dağılımı açısından ise, yukarıdaki doğal dağılımın tam tersine, yıllık 27.500 m³ ile ilk sırada Avustralya gelmektedir. Daha sonra sırasıyla, 21.000 m³'le Güney Amerika, 7.500 m³'le Kuzey Amerika, 5.500 m³'le Afrika, 2.100 m³'le Avrupa ve 2.000 m³'le Asya gelmektedir.

Dolayısıyla, nüfus olarak en kalabalık ve tatlı su bakımından en zengin bölgeler aynı zamanda kişi başına en az suyun düştüğü bölgelerdir.

Esasında her kişinin kullanabileceği su hacmi, bu bölgesel eşitsizliği ancak bir ölçüde yansıtır. Bu hacim en az gelişmiş, daha doğrusu yoksul on ülkede son derece düşüktür. Yılda 1.000 m³'ün altındadır.

Avrupa'da günlük gereksinim için kullanılan su miktarı kişi başına 150 lt, aylık 4500 lt, yıllık da 54750 lt'dir. Sanayide kullanılan su miktarı ise, kişi başına günlük olarak ABD'de 9.500 lt, Japonya'da 4.500 lt'dir.

Yine ABD ve Fransa'da suyun %50'si, Rusya'da %40'ı, Almanya'da %72'si, İngiltere'de %65'i, Polonya'da %70'i, Çek Cumhuriyetinde %80'i sanayide kullanılırken, az gelişmiş ülkelerde bu oran sadece %10'dur.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, atık suyun %95'inin, sanayi atıklarının da %70'inin arıtmadan su sahalarına verilmesi sonucu, halen dünyada 1.1 milyar insan temiz su kullanma imkanından mahrum kalmaktadır.

Öte yandan, yerel ya da bölgesel tatlı su açığının gerçek nedeni, iktisadi gelişme ve nüfus patlamasından doğan olağanüstü gereksinim artışıdır. İnsanoğlunun suyu giderek daha çeşitli amaçlarda kullanması, suya olan gereksinimi ve bağlılığı artırmıştır.

Günümüzde su, maden cevherleriyle eş değerde bir iktisadi gelir kaynağıdır. Suyun verimli kullanılmaması 1970'li yıllardan bu yana enerji maliyetini önemli ölçüde artırmıştır.

Yüzeydeki ya da yer altındaki suyun rastgele işletilmesi, su bilançosunda açıklara neden olmakta; bu açıklar da kentleşmeyi ve iktisadi gelişmeyi olumsuz yönde etkilemektedir.

Suyun az bulunan bir değer olarak önem kazandığı her yerde, suya olan ihtiyaç gün geçtikçe artmakta ve bu talebi karşılayabilmek için de büyük maliyetlerle, uzaklardan su getirilmesi (havzadan havzaya aktarımı) çalışmaları enerji fiyatlarının artmasına, dolayısıyla suyun fiyatının da artmasına yol açmaktadır.

Dünya nüfusunun 2050 yılına kadar 9.3 milyar olacağı tahmin edilmekte ve eğer insanlar, daha iyi eğitim imkanına kavuşamaz ve özellikle kadınlar sağlık ve korunma hizmetlerinden yeterince yararlanamazsa, bu sayının 10.9 milyara ulaşacağı hususu; yani gelecek 50 yılda dünya nüfusunun %50 artacağı dikkate alındığında, 2050 yılı itibarı ile 4.2 milyar insan, kişi başına 50 lt.su ihtiyacını karşılayamayacak ülkelerde yaşayacağı gerçeği endişelere neden olmaktadır.

Yine 2000'li yıllarda, dünyadaki toplam su kullanımının %200-300 artacağı göz önüne alındığında, nüfus artışının yoğun, enerji maliyetinin yüksek olduğu az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde su kaynaklarından yeterince yararlanılamayacak; dolayısıyla susuzlukla karşı karşıya kalınacak; ayrıca su en pahalı madde haline geleceği için, yoksul ülkeler açlık yanında bir de susuzlukla karşı karşıya kalarak su sorunları ile mücadele edecektir.

Diğer taraftan yaşamın başlıca kaynağı olan su, bölgesel gelişmeler yanında, siyasi istikrarın sağlanmasında da önemli bir rol oynamaktadır. Artan nüfus ve yükselen gıda maddeleri talebinin, su sorunu çerçevesinde odaklanan ciddi siyasal krizlere yol açacağı ileri sürülmektedir.

Özellikle, sınırlı su kaynaklarını paylaşmak istemeyen bölgelerde, bu krizler daha ciddi boyutta görülecektir.

İşte, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde içme ve diğer amaçlarla kullanılan ve zaten yetersiz olan tatlı suyun, nüfus artışı, verimsiz kullanımı, arıtma yetersizliği ve diğer nedenlerle pahalı bir iktisadi değer haline gelmesi, suyun çok uluslu şirketlerin iştahını kabartmasına neden olmakta, dolayısıyla suyun da özelleştirme kapsamına alınma çabalarına neden olmaktadır.

Daha doğrusu, dünyadaki nüfus artışı ve enerjideki maliyetler nedeniyle, suyun çok pahalı iktisadi bir değer ve dolayısıyla çok karlı bir pazar haline geleceğini, su konusunda ülkeler arasındaki rekabetin artacağını ve gelecekte de dünya gündemine oturacağını, ön gören küreselleşme yanlısı çokuluslu (karteller) şirket temsilcileri; geçmiş yıllarda düzenlenen "Dünya Su Forum"larında, su kaynaklarının etkin ve verimli kullanılmasının, ülkeler arasındaki rekabetle değil, aktif işbirliği ile sağlanabileceğini, bunun da ancak özelleştirmelerle yapılabileceğini vurgulayarak gerçek niyetlerini ortaya koymuşlardır.

Söz konusu forum çerçevesinde kurulan ve Birleşmiş Milletlere bağlı olarak faaliyet gösteren Dünya Su Komisyonu, nüfusun artmasına bağlı gıda

gereksiniminin karşılanabilmesi için, günümüzde kullanılan su miktarından %17 daha çok suya ihtiyaç duyulduğunu; bu ihtiyacın karşılanabilmesi için de mevcut gerekli yıllık yatırımın 70-80 milyon dolardan, en az 180 milyon dolar'a çıkarılmasının gerektiğini; bu ölçüdeki yatırımın da ancak özel sektör tarafından yapılabileceğini; suyun devlet tekelinde ucuz fiyata satılmasının, suyun israfına neden olduğunu vurgulayarak, suyun özelleştirilmesine gerekçeler hazırlamaktadır.

Bugün dünyadaki su sektörüne; 100 ülkede faaliyet gösteren Vivendi-Generale Des Eaux ile, 130 ülkede faaliyet gösteren Suez-Lyonnaise Des Eaux isimli çokuluslu iki dev şirket ve bunların alt grupları hakimdir.

Her biri en az 110 milyondan fazla insana hizmet götüren bu şirketler, bu sektördeki pazarın yaklaşık %40'ını ellerinde bulundurmaktadırlar

Dünyadaki büyük kentlerin su hizmetlerinin %85'inin, kamu şirketleri veya Belediyeler tarafından idare edilmesi sonucu, bu sektör oldukça karlı bir duruma gelmiştir.

Bu durumda, anılan çok uluslu şirketlerin çıkarları, sadece uluslararası kurumların değil, aynı zamanda ulusal hükümetlerin de suç ortaklığı ile beraber ticari dengesizliklerin içinde yerini almaktadır.

İki Fransız devi olan ve çok sayıda kolları bulunan bu şirketler, dünya ülkelerinde son 15 yıldan bu yana "su pazarı" ile ilgili olarak çok karlı özelleştirme anlaşmalarına imza atmışlardır.

Anılan şirketlerden, Suez-Lyonnaise Des Eaux; Çin, Malezya, İtalya, Tayland, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Avusturya ve ABD'de; Vivendi-Generale Des Eaux ise; Almanya, Çek Cumhuriyeti (Pilsen), Kore (Daesan kompleksi), Filipinler (Manila) ve Kazakistan'da (Almaata) faaliyet göstermektedir. Ayrıca bu şirketin yan kuruluşu olan Air And Water Technologies ve Us Filter aracılığı ile de ABD'de faaliyet göstermektedir.

Dünyadaki su piyasasına hakim bu iki dev şirketten Vivendi'nin su ile ilgili bölümünün 12.9 milyar Euro, diğer şirket Suez'in de 9.1 milyar Euro yıllık gelirinin olduğu; yine Vivendi Environment'in gelirlerinin %48'inin su şirketlerince sağlandığı ve ayrıca Kuzey Amerika'daki belediye özelleştirmelerinde %40'lık payı göz önüne alındığında, suyun özelleştirilmesine yönelik çabaların ne kadar yoğun ve önemli olduğu anlaşılmaktadır.

İçme ve kullanma suyunun dünyadaki özelleştirilmesine, Arjantin ve Bolivya örneğini verdiğimizde gelinen nokta açıkça görülecektir.

Arjantin Tucuman'da 1993 yılında genel su şirketi, taşra su ve kanalizasyon hizmetlerinin imtiyazlarını özelleştirme hakkını elde etmiş; ancak hemen arkasından su ve kanalizasyon hizmetlerindeki ani

fiyat artışı (ortalama %104) tüketicilerin protestolarına yol açmıştır.

Buna karşı ilk örgütlenmeler, şeker kamışı üretimi yapılan bölgede kırsal kesimdeki köyler olmuştur. Başlangıçta 7 küçük kent, bir koordinasyon komitesi oluşturmuş ve Tucuman Tüketicileri Koruma Derneğini kurmuşlardır.

Söz konusu özelleştirmeye imza atan çok uluslu şirketlerden Vivendi'nin bir kolunun faaliyet gösterdiği Güney Amerika ülkelerinden Arjantin'in Tucuman kentinde, 1997 yılında halk, suyun kalitesinde bozulma ve fiyatların katlanması nedeniyle faturalarını ödemeyerek şirkete karşı "sivil itaatsizlik" hareketine girişmiştir.

Taşra yönetimi de, çeşme suyunda bazı kirlilik unsurlarının bulunmasının ardından, şirkete karşı ceza talebinde bulunarak işe koyulmuş ve ayrıca ödeme boykotuna başlamıştır. Ödeme boykotu ile karşı karşıya kalan Vivendi-Generale Des Eaux, önce tüketicileri, hizmeti kesmekle tehdit etmiş, ardından hizmet yükümlülüklerini yerine getirmeyerek çekilmek için anlaşmayı yeniden müzakere etmeye girişmiştir.

Aynı zamanda şirkette, yatırımlarla ilgili anlaşmazlıklara bakan Uluslararası merkez de (CIRDI) Tucuman'lı tüketicilere karşı dava açmıştır. Dünya Bankasının bir parçası olan bu kuruluş, taşra lehine karar vermiş; ancak ardından taşra yönetiminde gerçekleşen değişiklik, meşru fatura ödememe boykotunu sürdürme hakkını tüketicilerin elinden almıştır.

Suyun özelleştirilmesinin getirdiği sorunlar; çoğu zaman yerel ekonomilerin "Birleşik Pazara" dahil olmalarının getirdiği ekolojik sorunlarla duyulmuş; bu durum sadece ürünlerin dışa yönelmesi değil, aynı zamanda doğal kaynakların sömürüsünde de bir yoğunlaşma meydana getirmiştir.

Yine, bir başka özelleştirmeyle; Bolivya'nın La Paz kentinin Alto Lima semtinin su dağıtım işini elinde bulunduran Fransız Konsorsiyumu Aguas Del Ilimani (Lyonnaise Des Eaux)'nin, bu işi aldığından bu yana, suyun fiyatı 2 Bs'den (Bolivianos'dan) 12 Bs'ye yükselmiş; fiyattaki bu yükselişi göze alamayan semt sakinlerinin çoğu, duşları toplu ve ücretli banyolarla değiştirme yoluna gitmişlerdir.

Bu kez şirket kontrolörleri, konutlara gitmeden hep aynı ücreti almış, ayrıca şirket personeli de hatır sayılır ölçüde azaltmıştır.

Özelleştirmeyle birlikte, hizmet kalitesinde de, maliyetleri düşürmek için işten çıkarmalara bağlı bir bozulma görülmüş; kuzey mahallelerinde her ay yaklaşık 80.000 su sayacı okuyan 18 teknisyenli ekip yarıya indirilmiştir. Kalanlara da ek olarak başka destek görevler verilmiştir.

Evlere ait tüketim miktarı nadiren kaydedilmiş, gerçek

tüketim debisi ne olursa olsun fatura hep aynı olmuştur.

İşten çıkarılan bir işçi duygularını; “Bu gün El Alto kentinde su sahibi olmak bir lükstür” şeklinde dile getirmiştir.

Dünyada suyun ekonomik yönden önemli bir iktisadi değer kazanması ve suyun sağlanmasındaki maliyetin artması üzerine, su konusuna tüm dünyanın dikkatinin çekilmesi amacıyla Birleşmiş Milletler tarafından 1992 yılında Rio De Janeiro’da toplanan konferanstan sonra Birleşmiş Milletler tarafından alınan bir kararla her yıl 22 Mart günü Dünya Su Günü olarak kabul edilmiştir.

Dünyada, suyun özelleştirilmesi ile ilgili olarak verilen bu örneklerden de görüleceği üzere, insan için hayati değeri olan suyun özelleştirilmesi sonucu, yine pahalılık, yine işsizlik, toplu gösteriler, hukuk mücadeleleri, ülke kaynaklarının çokuluslu şirketle aktarılması ve diğer ekonomik krizlerle karşı karşıya kalınmıştır.

Ülkemizdeki duruma gelince;

İçme ve diğer amaçlarla kullanılan suyun hemen hemen tamamına yakını, kamu ve belediyelerin elinde olması nedeniyle henüz yukarıdaki sorunlarla karşılaşmayan ülkemizde, özel sektörün elindeki içme suları ile Manavgat Suyunun ihracı konusunda yaşanan sıkıntılar değerlendirilirken, çokuluslu şirketlerin açık ya da gizli çabalarının olup olmadığı akla gelmektedir.

Bilindiği üzere, ülkemizde su kaynaklarımızın araştırılması, işletilmesi ve dağıtımı; 167, 831, 7478, 1053 ve 6200 sayılı yasalarla; DSİ, Belediyeler ve Köy Tüzel kişiliklerinin görev yetki ve sorumlulukları altındadır.

Türkiye’nin yıllık ortalama yağış miktarı 643 mm’dir. Yerüstü ve yeraltı yenilenebilir toplam tatlı su potansiyelimiz brüt 234 milyar metreküptür. Ekonomik anlamda tüketilebilecek yüzey ve yeraltı su miktarı 110 milyar metreküp olup, bu miktarın 95 milyar metreküpü yurt içinden doğan akarsulardan, 3 milyar metreküpü yurtdışından ülkemize akan akarsulardan, 12 milyar metreküpü de yeraltı suyundan sağlanmaktadır.

1988 yılı itibariyle kullanılan brüt su miktarı 38.9 milyar metreküpe ulaşmış, bunun 29.2 milyar metreküpü (%75) sulama, 5.7 milyar metreküpü (%15) içme-kullanma ve 4.0 milyar metreküpü de (%10) endüstri suyu olarak kullanılmıştır.

Kişi başına düşen kullanılabilir suyumuz yıllık 1735 metreküp olup, su potansiyelimizde de 3690 metreküptür. Kişi başına düşen kullanılabilir su varlığı bakımından dünya ortalaması ile karşılaştırıldığında dünya ortalamasının altında kalmaktadır.

Yine, Türkiye’nin yüzölçümü 78 milyon ha olup, tarım arazilerimiz bunun üçte biri kadar, yani 28 milyon

ha’dır. Sulanabilir arazimiz ise 25.8 milyon ha’dır. Ekonomik olarak sulanabilecek arazimiz de ancak 8.5 milyon ha’dır.

Ülkemizde 26 önemli su havzası bulunmakta; bunlardan, potansiyeli en yüksek olanı 31.61 km³’le (%17) Fırat Havzası, en düşük olanda 0.49 km³’le (%03) Akarçay su havzasıdır.

Ayrıca, 1053 Sayılı Yasa gereğince nüfusu 100.000’i aşan kentlerin; içme, kullanma ve endüstri suyu DSİ Genel Müdürlüğü tarafından sağlanmaktadır. DSİ halen 33 kentin suyunu sağlamaktadır. DSİ, 1999 yılı itibariyle içme suyu standartlarına uygun 1.912 hm³ içme, kullanma ve endüstri suyu sağlamıştır

Ülkemizde son on yılda yaşanan yüksek enflasyon nedeniyle, içme suyu sistemlerinin yatırım tutarında yaklaşık yüz kat artma olmuş; dolayısıyla içme suyu sistemlerinin gerçekleştirilmesi daha pahalıya mal olmuş, dolayısıyla finansman sıkıntısına girilmiştir.

Ayrıca içme suyu sistemlerindeki su kaybı bazı yerlerde kaçak kullanımlarla birlikte neredeyse %40, hatta %50’lere ulaşmıştır.

Bilindiği üzere, ülkemiz yeraltı ve yerüstü su kaynakları bakımından oldukça zengin olmasına rağmen, yeterince değerlendirilememiş ve ülkemizde suyun ihracı ilk defa ciddi olarak Fırat ve Dicle suları üzerinden 1980’li yılların başlarında gündeme gelmiştir. O yıllarda Irak, Suriye ve diğer Arap ülkelerinden yoğun tepkiler alınmış; batı da bu tepkilere destek vermiştir.

Zira Ortadoğu’da, İsrail’le komşuları arasındaki barış çabalarının bir türlü başarıya ulaşamamasının en önemli sebebi aslında su kaynaklarıdır. Çünkü; bölgenin başlıca su kaynağı olan Ürdün Nehrinin doğduğu Golan Tepeleri, 1967 yılı savaşıdan sonra İsrail’in eline geçmiştir.

İsrail bölgedeki su kaynaklarını adaletsiz bir şekilde kullanarak, uluslararası su yasalarını açıkça ihlal etmektedir. (Washington Times, Didi Tang - 08.09.2000)

Dolayısıyla, Ortadoğu’da barış görüşmelerinde sonuca varılmadan önce, mutlaka su sorunu ile ilgili önemli gelişmelerin sağlanması gerekmektedir. Nitekim Ürdün Kralı Abdullah, bölgede gelecekteki sorunların toprak yüzünden değil, su yüzünden çıkacağını vurgulamıştır.

Yine, ülkemizle doğu ve güneydeki komşularımız arasındaki sorunların da başlıca kaynağı su’ya dayanmaktadır. Ancak ülkemiz bu konuda hem egemenliğinin gereğine, hemde uluslar arası hukuka uygun davranmakla üzerine düşeni fazlasıyla yapmış, buna rağmen maalesef karşılığını görememiştir.

Suriye ile aramızdaki en büyük anlaşmazlık, Atatürk Barajının su dolumu sırasında yaşanmıştır. 1987 yılında yapılan protokol gereği Türkiye’nin su taahhüdü 500

M³/sn olduğu halde, su tutma işleminin başladığı 23 Kasım 1989 ile dolun işleminin tamamlandığı 12 Şubat 1990 tarihleri arasında geçen süre içerisinde, yani 82 gün Suriye'ye ortalama 509 M³/sn su bırakılmıştır. Dolayısıyla ülkemiz taahhütüne uyarak Suriye'yi herhangi bir zarara uğratmamıştır.

Suriye'nin farkına varamadığı diğer bir husus ise, Fırat üzerindeki tesislerimiz nedeniyle suyun kontrol altına alınması ve düzenli su sağlanması hususundaki faydalardır. Zira Fırat'ın debisi yaz aylarında 100 M³'e kadar düşmekte iken, kış aylarında 7000 M³'e çıkması sonucu, yani düzensiz debi nedeniyle; Suriye yazın kuraklık, kışın da sel baskınları ile karşılaşmakta iken, şimdi düzenli olarak yaz-kış 500 M³ suyu almaktadır.

Oysa Suriye, aynı yaklaşımı Asi nehri üzerinde ülkemize göstermemiştir. Suriye, Asi nehri üzerindeki tesisleri nedeniyle suyun %90'nını kullanmakta; hatta yaz aylarında tamamına yakını kullanarak Türkiye tarafına hiç su göndermemekte ve Asi nehrinin ülkemiz tarafında kalan bölgelerinde, yaz aylarında sürekli kuraklıkla karşı karşıya kalmaktadır.

Su kaynakları bakımından oldukça zengin olan ülkemizde suyun ihracı açısından yapılan girişimlerde son 20 yıldır hiçbir sonuç alınmamasına rağmen, özellikle İsrail'le olan ikili ilişkilerin gelişmesi üzerine, bu defa Manavgat Çayı suyunun İsrail'e ihracı gündeme gelmiş ve bu hususta önemli gelişmeler olmasına ve bu konuda pazarlıklar yapılmasına karşılık henüz bir sonuç alınmamıştır.

Gerek Fırat ve Dicle, gerekse Manavgat suyunun ihracının gerçekleştirilememesi, ister istemez dünya su pazarına hakim olan çokuluslu şirketlerin parmağının olup olmadığını akla getirmektedir.

Zira basın yayın ve medya kuruluşlarında yazıldığına göre, İsrail'in önce Manavgat suyunun transferini önermesine ve hatta tankerlerle taşınması için ihaleler açmasına rağmen, daha sonra bundan vazgeçip 80 km'lik Manavgat çayının, güvenlik ve temizlik sağlamak amacıyla sağlı sollu 2 şer km'lik alanıyla birlikte tamamının 40 yıllık süreyle tahsisini istemesi ilginç bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.

Ayrıca, yine medyada yer aldığına göre, suyun henüz uluslararası düzeyde değerinin belirlenmediği bahanesiyle m³'ü 15-23 Cent, maliyetiyle birlikte 50-60 Cent arasında pazarlık yapılması ayrı bir anlaşmazlık konusu olduğu iddia edilmektedir.

Oysa, suyun uluslararası değerinin, bu pazara hakim çokuluslu şirketler tarafından belirlenmemiş olması mümkün değildir.

Dolayısıyla, gerek Fırat ve Dicle gerekse Manavgat suyunun ihracının, söz konusu çokuluslu şirketler tarafından engellenmesi uzak bir ihtimal değildir.

Çünkü bazı su uzmanlarınca tuzlu deniz suyunun

artılmasının aynı zamanda enerji üreticilerine de bağımlı olması nedeniyle, çok daha pahalıya malolacağı; örneğin, bin galon artılmış deniz suyunun maliyetinin 4 Dolar 10 Cente malolacağı ifade edilmesine rağmen, daha düşük maliyet gösterilerek (2 Dolar 30 Cente malolacağı iddia edilerek); İsrail'de deniz suyunun artırılması yönünde ihaleler açılması suretiyle Manavgat suyunun ihracı engellenmektedir.

Öte yandan, IMF tarafından 1.5 milyar Dolar için ülkemize yapılan baskılar, suyun özelleştirilmesi için yapılan çabalarla birlikte değerlendirildiğinde, ülkemiz üzerinde oynanan oyunlar açık ve net bir şekilde görülecektir.

Bu nedenle, suyumuzun değerini ve önemini bilerek; verimli ve etkin kullanımına, israf edilmemesine, su kaybının önlenmesine ve nihayet ihracına yönelik her türlü önlemler alınıp, gereken çaba sarf edilerek suyumuzun bir an önce nakte çevrilmesi sağlanmalıdır.

İşte Türkiye, insanlık için yaşamsal öneme sahip, en az petrol ve madenler kadar, hatta ileride bunlardan da daha değerli hale gelecek olan mevcut su potansiyelini; gerek bölgesinde, gerekse dünya devletleri arasındaki barış, güvenlik ve siyasi istikrarın sağlanmasında kullanılması yanında, ekonomik bir değer olarak satılması için de, gerekli politikaları belirleyerek, lider ülke konumuna gelecek iken; ne yazık ki Fırat, Dicle, Manavgat ve diğer su kaynaklarımızın ihracı çabalarında görüldüğü gibi, uluslararası güçlerin çeşitli engellemeleriyle karşılaşmıştır.

Bu engellemeler; suyun kullanımı, fiyatı, taşınması, transferi ya da tahsisi, maliyetleri, egemenlik hakları, suya bağımlılığın bir başka ülkenin elinde olması gibi konularda yoğunlaşmıştır.

Bir yerde, Gıda, Petrol, Doğalgaz, Maden, Silah, Teknoloji ve diğer malların ihracında sorun olarak görülmeyen faktörler su ihracında kasten engel olarak gösterilmektedir.

Sonuç olarak; küresel su ticaretinin baş aktörleri tarafından, ulusal su kaynaklarımızın hedef alındığı hususu göz ardı edilmeden; ulusça su kaynaklarımıza hep birlikte sahip çıkalım ve suyumuzun ihracı karşısındaki her türlü engellere karşı ekonomik ve hukuki mücadeleye şimdiden hazırlıklı olalım.

KAYNAKLAR

Le Monde Diplomatique Mayıs 2002

The Middle East Nisan 2001

<http://www.dsi.gov.tr>

<http://www.ntvncbc.com> 07.11.2001

Sözlük Büyük Larousse